

A HALOTTAK NEM KÉRDEZNEK VISSZA

*A lehetőségek tehát beláthatatlanok.
De mire használható egy élő klasszikus?*

Különös, kegyeletlen vállalkozásba fogott Mikszáth Kálmán 1883 elején. A *Jó könyvek a magyar nép számára* című sorozatban verses életrajzot írt egy komáromi fiúról, ki a világot hódította meg.

„Világverő Mátyás dolgát hallottátok;
Szent István jobb kezét még most is látjátok;
Szent László kardjának sullogása hallik
A felhőkben most is, amikor baj van itt.
Sokat munkálkodtak, sokat igyekeztek
Tartományokat és fényt, nevet szereztek.
Csötlöttek–botlottak ország jóvoltáért
A dicsőségéből egy parányi sugárért;
S bár hálával mondjuk, legyen nevük áldott,
Mégis más volt, aki az egész világot
Meghódítá nekünk – még pedig vér nélkül,
S nem sugarakat szór ránk a dicsőségéből,
Hanem teli kézzel egy-egy fénylő napot
S emel a külföld is előttünk kalapot.

Majd elmondom mindjárt jó magyarom ki a'
De addig se gondold kedves atyámfia.
Hogy valami király, vagy egy nagy úr támadt
Ki hadai révén művelt ily csodákat;
Hej nem született az biboros párnákon,
Se fényes kastélyban, sem nem pénzes zsákon.
Illik azt minden jó magyarnak tudnia,
Neve: Jókai Mór, ügyvédnek a fia.”

(Mikszáth 1883, 1)

A világhódító – mint az megtudhattuk – Jókai Mór, az ereje teljében lévő, akkor 58 éves főfejedelem.

Gyulai Pál, a Jókaiival szemben elfogult kritikus, Budapesti Szemle-beli cikkében jó érzékkel jelezte a Mikszáth-dolgozat furcsaságait, így fejezetcímeimet tőle vettem. „Mikszáth Kálmán *nem elbeszéléssel* kínálja meg a vállalat olvasóit, hanem *egy* verses életrajzzal, Jókai életrajzával. Nem mondhatjuk, hogy e kétes *becsű* műfaj *nem való* e vállalatba, sőt, ha valahol, *talán leginkább itt van helyén*, de az ilyen, mely *tele léhasággal, hízelgéssel és valótlanossággal*, bizonyára nem a nép kezébe adandó. Valóban meg

nem foghatjuk, hogy Mikszáth a ki néhány sikerült rajzával méltán magára vonta a közönség figyelmét, hogyan tudta ide alázni tollát ..

Valóban, ha ez is jó könyv, úgy nem tudjuk, hogy mi a rossz.” (Gyulai 1883, 472–476)

„Jó könyv”

Mielőtt bármilyen megállapítást megkockáztatnánk Mikszáth opusáról, magáról a sorozatról szükséges szólnunk. A hatvanas évek végén, de még inkább a hetvenes évek elején robbanásszerű változás történt a népszerű, tömegigényeket kiszolgáló kívánó szórakoztató kiadványok területén. A változás mind mennyiségileg, mind minőségileg jelentkezett. Egyáltalán nem túlzás tömegigényeket emlegetnünk, hiszen az 1868-dik évi, XXXVIII-as népiskolai törvénnyel kötelezővé tett elemi népoktatás nagyságrendekkel növelte meg az olvasni tudók számát. Nem feledhetjük, hogy az alapkisiskolai oktatásba eddig bejutni képtelen alsóbb, szegényebb sorból származó, s éppen e fiatal korosztályból kikerült új olvasóközönség volt legkönnyebben kapható s megnyerhető e kalandos történetek fogyasztására. Hamar megalakult, szelektálódott, majd megerősödött az üzleti harcokból győztesen kilábaló, efféle füzetes művek kiadói és terjesztői köre. A sikeres vállalkozások jól bejárattott üzletként kezdtek működni. Céljuk bevallottan a minél nagyobb nyereség megszerzése volt, s ennek stratégiája is kialakulni látszott.

A ponyvairatásnak ezidőben két olcsó módja kínálkozott. Az egyik lehetőség volt saját, profi kiadói bértollnokot alkalmazni, aki megrendelésre szállította az anyagot a kiadói elképzelések megszabta témakörben, stílusban, műfajban stb. A másik talán ennél is kifizetődőbb módszernek tűnt; csak ki kellett választani a külföldi ponyva, illetve regénytermékeket, s pusztán olcsó, silány magyar fordítását megfizetni. Az a tény, hogy külföldi művek hazai fordítása után a kiadó nem tartozott szerzői jogdíjat fizetni, valójában nem csak a ponyvakiadások szempontjából jelentős. Sokkal fontosabb kérdéseket implikál, hiszen mindez nem csak a ponyvakiadásokra érvényes. Ekkorban ugyanis gyakorlatilag semmiféle intézményesített szerzői jog nem érvényesült Magyarországon, lévén, hogy szabályozásának – külön tanulmányban összefoglalt – több évtizedes próbálkozásai (Toldy Ferentől Vörösmartyn, Szemerén, Törs Kálmánon, Szigligeti Edén vagy Mikszáth Kálmánon át egészen Arany Lászlóig¹) sem hoztak eredményt az ügyben. Bár a szerzői jogszabályozás kérdése már a század harmincas éveitől időről-időre előtérbe került, 1867 óta pedig jóformán mindennapos gondná vált s megállapított megalakotásának elengedhetetlensége, 1884. évi törvénybe foglalásáig² végeredményben nem történt változás. A gyakorlatban a ki-

Mikszáth Kálmán, 1890.

adó a külföldi művek magyar kiadásai után – kevés kivétellel – nem fizetett jogdíjat, az élő magyar szerzővel pedig egyéni, és a helyzetre, a kiszemelt vagy megrendelt műre szabott szerződési feltételeket és szerződést. Ha a kiválasztott magyar szerző, aki ráadásul még élt is, túl sokat merészelt volna kérni művéért, bármikor fennállt a veszély, hogy a kiadó nyomban eláll szándékától. Ráadásul az 1875. évi kereskedelmi törvény 512–533. §-a az író és a kiadó közti szerződésüket az egyéb „alkuszügyek” közé sorolta a kiadói jogügylet szempontjából szabályozta némiképpen; jóval kedvezőbb lehetőségeket nyitott ezzel a kiadók előtt, s a magyar írókat még kiszolgáltatottabb helyzetbe taszította.

A magyar írók egyre gyötrőbb és egyre sokasodó gondját végül Jókai Mór szövegbe kiáltvánnyá lapjában, a Honban, 1880 húsvétján. „Hasztalan minden lamentáció! Terheink nagyok, panaszunk sok; de azért minden új életre van ébresztve mi nálunk, s a ki él, az megél... Csak mi mulunk el lassan; de észrevehetőleg: jámbor magyar regényírók. Csak ránk nézve magasság a mult és mélység a jelen” (Jókai 1880) – kezdődik Jókai programcikke, s pontokba szedve sorolja a magyar szépirodalmat emésztő bajokat. Mivel pénzt kell keresni, a regényírók inkább naponta fizetett hírlapi vezércikkeket, politikai pamfleteket, esetleg – ha a külföldi fordítások hagynak rá helyet (a feneketlen gyomrú tárcarovatokba gyártanak cikkeket; regényeket, ha megszületnének egyáltalán, amúgysem venné meg egyetlen kiadó sem. Az idegen nyelvből fordított zugkiadványok lélekméltelyező hatásának szemléltetése után a magyar írók megmentésére az egyetlen kézenfekvő megoldást ajánlja: „Legelső módszere ennek az írói tulajdonjogról szóló törvényjavaslat; mely a fordítási jogot is a szerző engedélyéhez fogja kötni ... Majd ha a külföldi regényírók munkáit nem lehet ingyen elvenni: akárkinek, hanem meg kell velük egyezni (s azok az urak nem ölesők) akkor ez a tömérdek hírlapkiadó kénytelen lesz mosolygós arcot csinálni arra, a ki titokban magyar regényírásra vesztegeti idejét. Vagyunk még elegen: csakhogy elvagyunk rejtőzve.” (Jókai 1880, 1)

Jókai cikke a legjobb időben született. Hatalmas visszhangot keltett. Igaz, hogy Jókai csak azt deklarálta, ami már évek óta „benne volt a levegőben”, amit mások, például a vidéki újságíró Mikszáth nem egy korábbi, a fővárosba nyilvánvalóan el nem jutó cikkében részleteiben már felvetett. Akárhogyan is, a húsvéti cikk alapvető gondolat fogalmazott meg, s egy teljes esztendőnél tovább tartó, jobb híján „ponyvavitának” elkeresztelt irodalmi polémia-áradatot indított el.³ (Itt meg kell jegyeznünk, hogy a ponyva akkoriban nem egészen azt jelentette, amit ma értünk alatta, fogalmát jóval tágabban értelmezték.) Jókai ugyanis olyan stratégikus cikket fogalmazott, mely a magyar írókat érintő fájdalmas sérelmek kivonatolt listája, mindemellett nyílt beismerése annak az áldatlan állapotnak, miszerint a magyar írók – pénz és a megváltozott irodalmi élet következtében azután elengedhetlenné váló üzleti ügyesség hiányában – kiszorultak–kiszorulnak a magyar regényforgalmazási szisztémából. Mondhatnánk tehát azt is, hogy Jókai a húsvéti cikkben felállította az alapképletet a magyar irodalom sorvadásáról, s ezzel egyidejűleg axiómaként tüntette fel azt is, hogy ezt nem lehet annyiban hagyni, s egyben megszondázta az irodalmi és a zsurnalistai közvéleményt, mely irányból lehetne, s lehet-e egyáltalán a magyar regényekkel az üzletileg sikeres vállalkozásokba (számottevően) betörni.

Az elkövetkező másfél-két év (a modern „tudományszervező” kifejezés mintájára született – „irodalomszervező” Jókai számára a nagy vállalkozások kora. Számos próbálkozásának terve⁴ – nem egy kapta a „nemzetmentő” címkét – született és halt meg e rövid időn belül. Volt olyan, amelyben azt ízelgette, alkalmas-e, elég erős-e a magyar irodalmi élet, a magyar íróársadalom önerőből, önszerveződéssel pénzhez jutni céljai eléréséhez. Volt, amelyben kiadókat, üzletembereket, arisztokratákat holgy-

olvasókat udvarolt körül, hajlandóak-e a gyökeresen megváltozott, a gazdasági helyzetnek és az üzletnek egyre inkább kiszolgáltatott irodalmi élet bajain segíteni, azaz elégséges mennyiségű mecénási (szponzorálási támogatást biztosítani. Kísérletezett egyéni módszerekkel, társaságokkal, szervezetekkel és pénzemberekkel szövetkezve, de nem sikerült megnyugtató megoldást találnia. Tervei rendre kudarcot vallottak, de nem voltak hiábavalóak. Deklarálták, hogy Jókai újabbnál újabb ötletekkel előlálva keresi és igyekszik megtalálni a módját egy eladható, a hazai irodalom alapanyagából összerakható és beindítható vállalkozásnak, ami a regényírástól legalábbis nem esik nagyon távol, emellett felkeltették azoknak (államférfiaknak, kiadóknak, íróknak) a figyelmét – mint ahogy például Mikszáthnak is (Curtius 1880) –, akiket bármilyen indokkal hasonló gondok foglalkoztattak. Ugyanakkor Jókai próbálkozásai, nem kis részben saját prekoncepcionált, kampányszerű írásai következtében lassan-lassan a „nemzeti ügy”, a „honmentő program” magasságába kezdtek emelkedni.

Nem meglepő tehát, hogy 1881 közepén beköszöntött a siker. Az augusztusi tíznapos Országos Tanítói Gyűlés – melynek fontosságát demonstrálandó, nyitóbankettjét Trefort Ágoston, a kultuszminiszter adta a kormányházi büfében – tizenötödikei közgyűlésén a fő napirendi pont az iskolai-, ifjúsági- és népkönyvtárak ügye volt.⁵ Itt hangzott el a majd tíz évvel azelőtt már Podmaniczky Frigyes parlamenti hozzászólásában (Képviselőházi Napló 1869–1872) megpendített, konkrét javaslat: „Miatán az iskolai, ifjúsági és népkönyvtárak elterjedésének egyik akadályja a teljesen megfelelő iratoknak érezhető hiányában s a már meglévőknél drágaságában rejlik, kérje fel a gyűlés a nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi minister urat: gondoskodjék megfelelő és olcsó iratoknak kiadásáról is, mely intézkedés által a nép erkölcsét, gondolkodását megmételtyező ponyvairodalmat is le lehet a térről szorítani.” (Tudósítás 1881/b) Az Eszme kimondatott és megerősített.

Egy külpolitikai helyzetében, társadalm szerkezetében, jellegében, módszereiben, eszközeiben, mentalitásában gyökeresen megváltozott, de legalábbis változó országban és korszakban egy letűnt–letűnő időszak – alapvetően tisztességes és becsülendő – illúziója fogalmazódott itt meg. A népnevelés és népboldogítás – valószínűleg felvilágosodáskori és reformkori emlékeiből örökölt és torzult – programja találkozott itt azzal az addig ismeretlen kormányzati elképzeléssel és ábránddal, mely szerint a kultúra és az irodalom is szabályozható és jobbá tehető törvények útján vagy a központilag, felülről meghatározni próbált, intézményesített irányított és államilag dotált ún. irodalmi vállalkozásokkal. (Nem feledhetjük, hogy a kultusztárca az állami költségvetés rá eső igencsak kis hányadának mind nagyobb részét fordította közoktatásügyi tervezetének meghatározott és koncepciózus céljaira. A nyolcvanas években a tárca költségvetésének kb. 2/3-át áldozta a tanintézetekre.) Eötvös József, a dualista korszak első vallás- és közoktatásügyi miniszterének munkássága utáni évtizedekben is a kultusztárca elsődleges és demonstratív területe a népoktatás, a népnevelés ügye maradt. A közvetlen oktatási, tanügyi kérdések – ilyen-olyan címszavak alatt, de – állandóan napirenden voltak az országgyűlési felhatalálásokban és az országos sajtóban.

1879 májusában a parlament megszavazta a XVIII. törvénycikket, mely a magyar nyelv tanításáról rendelkezett a népoktatási intézményekben. (Ez a tanítóképző intézetekben tanulók kötelező magyar nyelvi oktatását írta elő.) Ettől kezdve legalábbis nem tagadható a kormányzatnak a közoktatás útján megvalósíthatónak gondolt magyarosító szándéka, melynek következő lépése az 1883 májusában elfogadott XXX. törvénycikkbe foglalt ún. középiskolai törvény lett, mely egyebek között a kötelező magyar irodalom magyar nyelven való oktatását írta elő a középiskolákban.

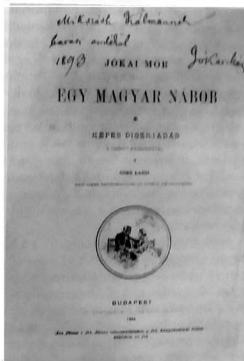
Mindebből következik tehát, hogy aki a kultuszárca szűkös pénzforrásaiból kívánt valamilyen formában részesülni, egyrészt hivatkoznia kellett a tárca mindenekfelett preferált jelszavaira, úgymint: „népnevelő”, „erkölcsnemesítő”, s mindezek előtt „nemzeti”, másrészt igen nagy befolyással, türelmes kitartással kellett bírnia, hogy a lapos pénztárcából mégiscsak előguruljanak a remélt forintok. Eközben pedig a kultuszárca – érzékelhetően egyre erősödő szakmai és hírlapírói nyomásra ráébredt, hogy törvényeken, rendeleteken és a tankönyvirodalom általuk kézbe tartott felügyelt részén kívül, ügyesebb taktikával más, kevésbé direkt, fogyaszthatóbb könyvek segítségével is érvényesítheti akaratát. Az általa képviselt és óhajtott tudományszervezési koncepció érdekében a nemzeti, erkölcsi-etikai, netán esztétikai nevelést – jó értelemben vett misszióként felfogva – könnyebben képes a hirtelen ugrásszerűen megnövekedett olvasói körnek biztosítani.

Minden együtt volt végre. Az állami, a kultúrpolitikai, a tanügyi szakma, bizonyos írói és kiadói célok egy pontba futottak össze: 1882-ben megszületett a „*Jó könyvek a magyar-nép számára*” című, államilag szubvencionált, a kor legelismertebb és legjobb íróit összefogó ponyvasorozat, melynek cégtáblájául Jókait, a „nemzetmentőt”, „a haza második bölcsét”, s nem utolsó sorban a nemzet nagy politikusainak bensőséges barátját választották. (Emlékezzünk rá, hogy az 1875-ben zajló 50. születésnap rendezvényei egyenesen országos és nemzeti üggyé emelkedtek, maga Mikszáth is tudósított róla.) (Mikszáth 1875, 33–44)

„Nem a nép kezébe adandó” – de „leginkább itt van a helyén”

– írta Gyulai. Mikszáthot 1877-től egy ma már csak szakirodalmi összefoglalásból ismert (Petrolay 1956, 295–296 és 424) hírlapi cikkfűzér (*Amit a ponyván árulnak*) megírása óta foglalkoztatták a ponyvakiadványok. Sokat ismert(olvasott) közülük, szerkesztési, cselekményalakítási, szereplő- és témaválasztási tapasztalatait vagy éppen averzióit nemegyszer bizonyíthatóan hasznosította kialakulóban lévő elbeszélő művészetében, de emellett leginkább az érdekelte (ha teoretikusan nem is fogalmazta meg), hol szabható meg a tömegigényeket kielégítő alkotások esztétikai minimumának határa, mit tehet s milyen engedményeket nem tehet már meg a szórakoztatóiparba betagozódott író a siker érdekében, milyen népszerű kiadványok adhatók a nép kezébe.

A néhány évvel későbbi, 1882. januári, *A ponyvairadalom megszüntetése* című tudósításában, melyben éppen a *Jó könyvek* megindítását szervező, minisztériumi államtitkári felügyelettel összehívott bizottság üléséről számolt be Mikszáth, a korábbi kérdések mellé újabbak sorakoztak. „Annyi bizonyos, hogy a ponyvairadalom csak

Jókai dedikációja Mikszáthnak az Egy magyar nabob címlapján

két eszközzel lehet kipusztítani: pénzzel és jó olvasmányokkal. Egyik a másika nélkül nem ér semmit ... a legkiválóbb íróknak kellene egyesülnie: mert nagyok kell annak lenni, aki úgy tudjon leszállni a néphez, hogy egészen kicsiny legyen, hogy a nép magához hasonlónak, rokonlelkűnek nézze gyanútlanul. Csak ilyen álu-ton férhetünk a nép szívéhez, s mikor már megnyertük egészen, csak akkor tisztogatjuk meg lelkét a koromtól és a piszoktól, mely a ponyvától ráragad ... Mester legyen, aki neki (tudniillik a népnek) ír. A mestereket pedig meg kell fizetni, mert nem élhetnek a levegőből." (Mikszáth 1882) Igen áruklodó Mikszáth mondatainak alany-használatbeli és igeragozásbeli változása: hogyan fordul át a határozatlan alany és az infinitívus a Mikszáthot magát is soraiba értendő többes szám első személyű igealakba.

„Barátom, a grammatika erkölcstelen.” (Esterházy 1979, 306)

Mikszáth a vállalkozás megindításának kezdeti lépéseiről szóló beszámolójába ugyanis azt a kézenfekvő gondolatot is becsempészte, hogy a sorozat önélkü-le, a hozzáértő és pénztelen mester nélkül nehezen képzelhető el. A pénztelenségről pedig Mikszáthnak – az irodalomtörténészek előtt máig ködös korai pesti és szegedi évek után – lehettek tapasztalatai.

„Néhány sikerült rajzával méltán magára vonta a közönség figyelmét”

– állította Gyulai 1883. évi cikkében, hiszen a Mikszáth berobbanását hozó Tót atyafiak, 1881-ben, A jó palócok 1882-ben került az olvasók kezébe, 1881 tavaszától pedig Mikszáth a Pesti Hírlap egyre közkedveltebb munkatársa. De ha Mikszáth üs-tökös is ekkoriban az irodalmi életben, egyelőre mégiscsak kezdő, élete szerencsés fordulópontjához még nagyon közel, az író-ságból szerzett polgári jómódtól még nagyon távol. Ráadásul újra nősülni készül.

„Nem elbeszéléssel kínálja meg a vállalat olvasóit, hanem egy verses életrajzzal”

Tudjuk, hogy Mikszáth diákkorában – mint amolyan gyermekbetegségen szokás – egyszer már átesett a versíráson. Nagy lehetne a csábítás, hogy e 1883-as ver-szet kapcsán poétikai kudarc-elméleteket állítsunk fel, újra próbált műfajválasztási kísérletekről elmélkedjünk, de nem tehetjük. Megtaláltam ugyanis P. Szathmáry Károly-nak, a *Jó könyvek* szerkesztőjének (egyébként ő volt a sorozat létrejöttének ügyinté-zője), a kisdedovás akkori állami biztosának egy 1882 júniusára datált levelét, melyet Tolnai Lajosnak címzett. (A *Jó könyvek* sorozatra vonatkozó gazdasági elszámolások eddig nem kerültek elő, 1956-ban éppen a dualizmuskori VKM-iratok semmisültek meg leginkább, a szóba jöhető kiadói iratanyagokban ilyen jellegű számlák nincsenek.)

A levél így szól: „Tisztelt barátom!

Valahára szerencsésen sikerült egy régi eszmémnek a magyar ponyvairodalom meg-nemesítésének támogatására a kormányt megnyernem. [Révay Mór úgy mesél-te, hogy a dolgot az ő sugalmazásra Jókai intézte el.] Trefort elvállalta azon kötele-zettséget, hogy az írók díjazására nyomott ívenként 50 frt-ot, – a verses művekért 100 frtot ad tiszteletdíjjul; kiadót és colporteur-t is találtam a Révay testvérekben. Fogtam írókat is, és pedig elbeszélésekre Jókai Mórt, Abonyi Ferenczet, Mikszáth Kálmánt és Mayer Miksát ...E társaságba hívlak fel téged is; vedd elő a jobbik esze-det s a legjobbik pennádat és gyalabits egy legalább egy ívre terjedő népies elbeszé-ést; a tárgy szólhat királyokról is vagy lehet regeszzerű, mert azokat a nép legjobban szereti.” (P. Szathmáry 1882)

„Na de Kálmán bácsi, bizonyos jelek azért gyanúsak...” (Esterházy 1979, 307)

Igen prózai, de vélhetően helytálló magyarázatot találtunk a műfajválasztás okára. Nincs tehát szó egyébről, minthogy a Jó könyvekbe írni, különösen verses művet, meglehetősen kevés időt felemésztő (max. másfél év) és kifejezetten kifizetődő vállalkozás volt, gondoljunk arra ugyanis, hogy ekkoriban egy vidéki tanító éves fizetése 300–400 forint között mozgott.

Nyilvánvaló azonban, hogy egyre kevésbé kerülhetjük meg a fő kérdéseket. Miért született hát meg A komáromi fiú című verses Jókai-életrajz és teljesítette-e megbízatását? Milyen mintáé, és egyáltalán, mi ez?

„Tele léhasággal, hízelgéssel és valótlansággal – hogyan tudta ide alázni tollát”

– szörnyülködött Gyulai, s valljuk meg, ha esztétikai mércével mérjük A komáromi fiút, Gyulainak nemhogy igaza van, de megállapításai még higgadtságról is tanúszkodnak. Tudnunk kell azonban, hogy ennek a műnek meg kellett születnie és ilyennek kellett lennie. Mikszáth és a vállalkozás fontos szerepet szánt neki.

Az olvasóban mindenképp előtérbe kerülhet a kétség, hogy a mértéktelen (és szatirikus hangnak nyomát sem mutató) túlzásoktól terhes és egy halandó ember hétköznapi cselekedeteit isteni-megváltói csodatételeknek feltüntető dicshimnusz – melyet akár természetesnek tarthatnánk egy MÁR halottról szóló emlékbeszédben – ez esetben egy MÉG ÉLŐ emberről íródott meg. Mikszáth Jókairól szóló szövegében Mikszáth Jókaihoz való viszonya és Jókai iránti magatartása olyan, mintha a kegyelet tárgya, azaz Jókai már nem élne. És ez bizonyos (kifordított) értelemben igaz is.

A Jókai-szakirodalom jól(rosszul) magyarázva ugyan, de régóta érzekeli, hogy a 80-as években az író pályáján valami változás történt. A 80-as években másféle, kísérletezőbb Jókai-regények kezdtek születni, mint azt megelőzően. Eközben az írói közösségen túli világban Jókainak – ugyan továbbra is visszakerdezés nélkül – kijárt a „nemzet nagyja” titulus, gyakorlatilag azonban erőteljes háttérbe szorulását láthatjuk. (Lapvállalkozásai sorra tönkremennek, országgyűlési pozíciója megrendül stb.)

Márpedig egy hatalmas minisztériumi reklámkampánnyal újonnan beindított, nagy jövőt (és sok pénzt) remélő vállalkozásnak nem ilyen Jókai kellett. A sorozatnak – saját jól felfogott érdekében – a megszokott, a „bejártott”, az istenített, az imádható, hogy ne mondjam, a kultikus, „a mi jó öreg mesélőnk” kellett. Az a sikerember, akinek csodálatos élettörténete a következő fejezetcímekre tagolható, mint azt a Mikszáth-mű tette:

- születése és hogyan akarják prókátornak nevelni,
- mit jósoltak róla és milyen ügyvéd lett belőle,
- bűbájos nyelven beszél nemzetének,

A fiatal Mikszáth

hogy mindnyájan, akik csak hallják, bámulják őt, s híre idegen országokba is el-
megyen

- miként hajlott a király szive a nemes magyar nemzethez,
- Jókai diadala. Hogy veri le a hatalmas gazdag minisztert? [Goróvéval való poli-
tikai csatározásáról]
- látogatóba megyen ős Budára, hol jó Erzsébet királyné asszonyunk nagy tisztes-
séget éreztet vele.

A vállalkozásnak, de mondhatjuk úgy is, a nemzetnek, az a Jókai kellett, akinek

„Ismert is lett neve csakhamar mindenütt,
Széjjelhordta a hír Kossuthéval együtt.
úgy beszél az egyik, mint soha senki más,
És úgy ir a másik, hogy nagyszerű, csodás.
A hirük kijutott külső országokba
Idegen nemzetek gondolják magukba' :
Két ilyen óriás, az még se bolondság
Mégis derék ország ez a Magyarország!” (Mikszáth 1883, 11)

Az a Jókai kellett, akinek

„mindenütt ott volt lelke, gondolatja,
Mely a magyar népet magyarnak nógatja.
Süketek hallották, mert betűit látták,
Vakok, szavaiban őt magát csodálták
Könyveit ur, szegény a szívébe véste
És erőt nyert tőlük újabb szenvedésre.
Az a kis aczél-toll, mely az ő fegyvere,
(Beh tömérdek embert hódított meg vele!)” (Mikszáth 1883, 13)

A vitriolos tollú országgyűlési karcolatok írója (1882-től), az 1883-as tiszaezslári
pör kíméletlen hangú tudósítója igazi, kegyeletteljes művet alkotott. Feltámasztott
egy már halott, virtuális Jókait.

„Jóllakottan üldögelni és hazudni, barátom, a legrosszabb verzió.” (Esterházy Pé-
ter 1979, 306)

JEGYZETEK

1. Vö. többek között Schedel 1840, 157–237; Viszota 1912, 400–406; Törvényjavaslat 1877/78, 59–101;
Arany 1876, 225–257; Arany 1901, 227–232; Mikszáth 1964, 21–49 és 141–143; Mikszáth 1969, 86–86;
Mikszáth 1973, 147–149 ill. 154 és 67–68.
2. Ld. 1884. XVI. tc. (A szerzői jog szabályozásáról.); Vö. még az 1793. nov. 3-i 2157. és 1794. jún. 24-
i 1812. sz. királyi rendeletekkel, melyek az utánnomás kérdését szabályozták, az erre vonatkozó
1846. okt. 19-i császári paténssal és az 1852-es császári rendelettel és az 1875-ös XXXVII. tc.
512–533. §-ival, melyek a kereskedelmi törvény keretében szabályozták a kiadói jogokat.
3. A „ponyva-vita” tényére Tódor Ildikó hívta fel a figyelmet.
4. Vö. például: Jókai próbálkozásait egy prózaírói testületnek, „az első magyar szépirodalompartoló
lársulatnak”, saját írói kiadójának, a magyar nemzeti regénytár elindításának létrehozására vagy
szépirodalmi lapalapítási kísérletét.
5. A gyűlésről ld. pl. a következő tudósításokat: Tudósítás 1881/a, 377; 1881/b, 381–382.

BIBLIOGRÁFIA

- Arany 1876
Arany 1901
- Curtius 1880
Esterházy 1979
Gyulai 1883
- Jókai 1880
- Képviselőházi Napló
Mikszáth 1875
Mikszáth 1882
- Mikszáth 1883
- Mikszáth 1964
- Mikszáth 1969
- Mikszáth 1973
- Petrolay 1956.
P. Szathmáry 1882
- Schedel 1840
Törvényjavaslat
- Tudósítás 1881/a
Tudósítás 1881/k.
Viszota 19120
- Arany László: Az írói és művészi tulajdonjogról. BpSz, 1876. 10. köt.
Arany László: Az írói tulajdonjog kérdéséhez. A. L. összes művei, 3. köt.,
Tanulmányok, 2. köt. Bp. 1901.
Curtius: Levél a fővárosból. Szegedi Napló, 1880. jún. 18.
Esterházy Péter: Termelési-regény, Bp. 1979.
Gyulai Pál: Jó könyvek a magyar nép számára. Budapesti Szemle, 1883.
35. köt.
Jókai Mór: Hát mi feltámadunk-e még? A Hon(regg.), 1880. márc. 28. 77.
sz.
1869–1872 20. köt., jan. 9. II-iki ülés.
Mikszáth Kálmán: A Jókai-ünnep. Mulattató, 1875. febr. 26. 9. sz.
Mikszáth Kálmán: A ponyvairodalom megszüntetése. PH, 1882. jan. 12.
12. sz. Mell.
Mikszáth Kálmán: Jókai Mór vagy A komáromi fiú, ki a világot hódította meg. Bp. [1883.] (Jó könyvek a magyar nép számára)
Mikszáth Kálmán: Az írói tulajdonról. M. K. összes művei, 52. köt., Cikkek és karmolatok, 2. köt., Bp. 1964., Az írói tulajdonról. Uo.
Mikszáth Kálmán: A vidéki újságoknak. M. K. összes művei, 67. köt.,
Cikkek és karmolatok, 17. köt., Bp. 1969.
Mikszáth Kálmán A T. Házból. Előszó a hatalmasokhoz. M. K. összes művei, 68. köt., Cikkek és karmolatok, 18. köt., Bp. 1973., A T. Házból. I. Általános észrevételek. Uo., Egy úgynevezett tehetséges író: A szakértő bizottság. Uo.
W. Petrolay Margit: M. K. elfelejtett ifjúsági írásai. ItK, 1956. 34. sz.
P. Szathmáry Károly Tolnai Lajoshoz. OSZK Kézirattár, Levelestár, 1882. jún. 12.
Schedel Ferenc: Az írói tulajdonról. BpSz, 1840. 1. köt.
1877/78 Törvényjavaslat az írói és művészi tulajdonjogról. A Kisfaludy-Társaság Évkönyvei, új folyam, XIII. köt. 1877/78.
Néptanítók Lapja, 1881. aug. 20. 19. sz.
Néptanítók Lapja, 1881. aug. 27. 20. sz.
Viszota Gyula: Vörösmarty véleménye az írói tulajdonjogról és a titkos szavazásról. Akadémiai Értesítő, 1912. 23. köt.